

Den vestlige stat reflekteret gennem sine voldelige randfigurers prisme

Mikkel Thorup: *Pirater, terrorister og stater*, Forlaget Klim 2008, 196 sider, 179 kr.

Med *Pirater, terrorister og stater* har Mikkel Thorup begået en fascinerende og indsigtfuld idehistorisk analyse af piratfiguren og terroristfiguren med henblik på disse figurers forhold til deres fælles *modfigur*: staten.

Det er i en vis forstand staten, der er bogens egentlige hovedperson. Staten belyst gennem sine voldelige randfigurer; og statens *egen* vold og voldslegitimering belyst gennem sit intrikate forhold til den vold, som disse randfigurer udøver. Pirater og terrorister repræsenterer – igennem al historisk diversitet og begrebslig flertydighed – en form for ikke-statslig, privat voldsudøvelse, der er kendetegnet ved at være *udgrænset* af det statslige fællesskab. Hvor almindelig kriminalitet forstås, dømmes og straffes indenfor det statslige fællesskab i henhold til de almindeligt gældende juridiske og moralske kriterier, så har det været historisk kendetegnende for pirater og terrorister, at de har opereret udenfor de statslige fællesskabers beskyttelse og anerkendelse. De har været *juridisk, politisk og moralsk udgrænsede*: rettighedsløse eller underkastet ad-hoc lovgivning; ikke-anerkendte som legitime politiske modstandere; og endelig udråbt

som moralske fjender af 'menneskeheden', 'civilisationen', 'friheden' og 'demokratiet'.

Andre randfigurer kunne være valgt, skriver Thorup, fredløse, oprørere eller partisaner eksempelvis. Set i lyset af en aktuell kontekst udgør pirater og terrorister dog uden tvivl signifikante repræsentanter for voldelige randfigurer, der udgrænses af – og heri reflekterer – de statslige fællesskaber.

Under denne tematik løber en uhyre vigtig og fortløbende stærkt aktuell problemstilling, – bogens egentlige drivkraft: Ved hvilke mekanismer – juridiske, politiske, retorisk-ideologiske – bliver *noogle mennesker* til *sådanne mennesker*, der falder udenfor de vestlige demokratiers universalitetsfordringer? Og hvorledes forholder disse mekanismer sig til de processer, hvorved de vestlige stater historisk *har konsolideret sig selv* og fortløbende *opretholder sig selv*?

Thorups analytiske greb – at betragte statens konstitution og selvretholdelse *gennem* de voldelige randfigurers prisme – må betegnes som både originalt og nødvendigt i en tid, der er domineret af den akkurat modsatte tendens: udelukkende at forstå demokratiets randfigurer (af enhver art) gennem prismet af historisk færdigstøbte demokratiske selvforståelser.

Forfatteren lægger ikke skjul på sine aktuelle hensigter. 'Krigen mod terror' med dens juridiske særlove og

politiske polariseringer – hvormed den nu hedengangne Bush-administration fik sat sig sine globale spor – spiller en væsentlig rolle. Ligeledes figurerer Irak-krigen som et paradigmatiske aktuelt eksempel på et gennemgående mønster i vestlige stater forhold til ikke-vestlige stater, der har deres økonomiske, sikkerhedspolitiske og ideologiske interesse: militær intervention legitimeret som krig i civilisationens og menneskehedens navn; indsættelse af lokale magthavere, der tildeles formel, men ikke reel suverænitet; ikke-regulære krigsformer, fra guerilla-metoder til tortur. Endelig tages der alvorligt livtag med forestillingen om 'kulturernes grundlæggende modsætnings- og konfliktforhold'. Thorup udstiller og gendriver en række udbredte generaliseringer, der modstiller 'vestlige' og 'muslimske' værdier.

I tidsrummet fra bogen udkom, til denne anmeldelse er skrevet, er Obama trådt ind på den globale politiske scene. Terrorisme, Irak-krig og modsætningsforholdet vesten-islam udgør ligeledes for Obama uomgængelige politiske problemstillinger. Men han intenderer at adressere dem anderledes end Bush. Retorikken har ændret sig. Termen 'War on Terror' må ikke længere anvendes, nu hedder det 'Overseas Contingency Operation'. Kultur-polariseringer modgås. Og i flere henseender gøres op med Bush-administrationens etablering af juridiske 'særrum', hvor fanger kunne behandles som rettløse. Mange

rejser dog tvivl om, hvorvidt den ændrede retorik og opgøret med Bush dækker over reale og holdbare ændringer.

En af Thorups hovedpointer er at pege på den overvældende *kontinuitet*, der har gjort sig historisk gældende i de vestlige stater politiske, retslige og ideologisk-retoriske forhold til ikke-statslige voldsaktører. Denne hovedpointe belægges overbevisende med både righoldig empirisk dokumentation og teoretisk argumentation. I de kommende år vil det vise sig, hvorvidt Obama-administrationen reelt formår at bryde med den historiske kontinuitet, som bogen peger på – de historiske mønstre af udgrænsning, polarisering og marionet-statsliggørelse. Ved sine på én gang præcise og facetterede begrebsliggørelser af sådanne historiske mønstre giver bogen et substantielt grundlag for kritisk at vurdere de kommende års udvikling.

Thorup udforsker sin hovedperson, staten, skridt for skridt igennem fire overordnede perspektiver, der tilsammen skaber et komplekst, og i nogle henseender endog paradoksalt billede. For de vestlige stater historie åbenbarer, at statens forhold til pirater og terrorister ikke blot har været kendetegnet ved marginalisering, dæmonisering samt direkte bekæmpelse og udryddelsesbestræbelser, men også ved økonomisk og politisk anvendelse, skjulte alliancer og ad hoc semi-legalisering.

Det første perspektiv etablerer parallellen mellem pirater og terrorister og lægger grunden for de følgende perspektiver. Thorup vælger at fokusere på lighederne og de flydende grænser imellem pirater og terrorister, snarere end på forskellene. Thorup under spiller på ingen måde, at der ville kunne etableres væsentlige tematikker, baseret på forskellene. Den afgørende *principielle forskel* imellem pirater og terrorister angår deres endegyldige *formål* med voldsudøvelsen. Er volden et middel, der tjener berigelse (pirater), eller et middel, der tjener politisk-ideologiske dagsordener (terrorister)? Thorup anfører to typer af argumenter for at basere sin analyse på lighederne frem for forskellene. Den første vedrører staternes *diskursive skabelse og håndtering* af pirater og terrorister. Her kan historisk konstateres forbløffende ligheder. Gang på gang bliver pirater og terrorister slået begrebsligt i hartkorn med hinanden. Den anden argumenttype vedrører *piraternes og terroristernes aktiviteter*. Disse er i dag kendetegnet ved flydende grænser. Ikke alene er der påvist samarbejde og netværk imellem terrorister og pirater; pirat- og terrorist-aktiviteter har begge implikationer af både politisk-ideologisk og økonomisk art. Tilsvarende flydende grænser mellem økonomiske, politiske og ideologisk-religiøse interesser kendetegner tidligere tiders voldelige randfigurers aktiviteter. Afgørende for Thorup er de fælles operationelle taktikker: både pirater og terrorister er transnationale

voldsaktører i det globale rum, og de benytter sig af ukonventionel krigsførelse, herunder bevidst skræmmende taktikker.

Dette valgte ligheds-perspektiv skjuler dog udforskningen af en vigtig problemstilling: hvad driver væsentligt pirater og terrorister? Men det er konsekvent i forhold til bogens anliggende. Den prætenderer ikke en indsigt i, hvem pirater og terrorister virkelig er; dens anliggende er derimod den gensidige tilblivelse og opretholdelse af stat-pirat-terrorist-relationer, diskursivt og militært-operationelt. Sociale eller psykologiske motivforklaringer på terrorisme og pirateri er så godt som fraværende, lige som bogen heller ikke diskuterer indholdet i de politisk-ideologiske budskaber, der bæres frem af terrorister og – i visse henseender – pirater. Men den insisterer på at tage alvorligt at disse figurer *har politiske formål*, som de strategisk bevidste forfølger med de midler, de vurderer som effektive. – Hvilket fører til det andet perspektiv.

Bogens *andet perspektiv* vedrører staternes *ikke- Anerkendelse* af pirater og terrorister som rationelle og legitime modstandere. Ikke-anerkendelsen tager form af diskursiv *dehumanisering* og *afpolitisering* og *militær totalisering*: Pirater og terrorister betragtes som fjender af menneskeheden, uden rationalitet, uden politiske formål; bekæmpelsen af dem må udelukke enhver forhandlingsmulighed og sigte på fuldstændig eliminering. Thorup

samler ikke-anerkendelsens aspekter under begrebet 'asymmetrisk fjendskab', hvilket spilles op imod en lang række klassiske bestemmelser af 'retmæssigt', 'konventionelt' og 'hæmmet' fjendskab'.

Det tredje perspektiv komplicerer det andet, idet det udfolder staternes samarbejde med pirater og terrorister; et samarbejde, der til tider har haft karakter af officiel autorisation, til tider er blevet etableret gennem hemmelige aftaler. Kaperinstitutionen udgør et historisk betydningsfuldt eksempel på det første; men figuren genfindes i dag i den statslige krigsførelses voksende anvendelse af private udbydere. Efterretningstjenesternes støtte til paramilitære enheder eller etablering af militære specialenheder modsvarer til gengæld hemmeligholdte samarbejdsformer.

Endelig reflekteres i *det fjerde perspektiv* de kulturelle dæmoniseringer, der løber historisk parløb med randfigurernes dehumanisering. I diskursive modsætningsforhold som 'islam-kristendom' eller 'islam-vesten' sammenfiltres kultur, religion, pirateri og terrorisme. Thorup udstiller hvorledes kulturerne historisk har dæmoniseret hinanden gensidigt og mere end noget andet har frygtet den fremmede kulturs mulige indflydelse på den egne.

Udforskningen af stat-pirat-terroristforholdet gennem disse fire overordnede perspektiver underbygges overbevisende ved en mangfoldighed

af kilder (udtalelser, dokumenter, litteratur, breve m.m. stammende fra politikere, officerer, diplomater, efterretningschefer, jurister, filosoffer, forfattere, pirater og terrorister).

Men mindst lige så vigtigt som den empiriske fremstilling fremstår Thorups løbende begrebslige overvejelser over vold, legitimitet, fjendskab og social orden. Disse overvejelser forlener de fire perspektiver med skarpe, ja, til en vis grad brutale, politisk-filosofiske pointeringer. For det første peger Thorup på *statens voldsmonopol og definitionsmonopol*: ikke alene har staten monopol på voldsudøvelse, den har også monopol på at definere, hvad der er legal/ illegal, legitim/ illegitim magt, vold, tale, adfærd og moral. Pointen hermed er ikke at udpege staten som skyldig, men dog at understrege, at staten ikke er uskyldig i tilblivelsen og opretholdelsen af stat-pirat-terrorist-relationer. Thorup reflekterer *grænserne for* de statslige militære og diskursive monopoliseringer gennem randfigurernes prisme: Pirater og terrorister er 'grænselandets' krigere, og deres grad af udgrænsning er afhængigt af, i hvor høj grad staterne har formået at konsolidere deres volds- og definitionsmonopol administrativt, militært og territorialt.

En anden væsentlig gennemgående tematik vedrører fjendskab. Thorup udvikler en række uhyre interessante refleksioner over fjendskabets mulige årsager, dets kompleksitet og paradoksale aspekter. For mennesker såvel som for bureaukratiske systemer

fremstår 'det fremmede, ukendte' som en uklar mellemkategori mellem ven og fjende – og heri som mere rædselsvækkende og vanskeligere håndterbart end en klart defineret fjende. Generelt ses en historisk tendens til, at menneskelige samfund søger at *forvandle det ubåndterbare fremmede til håndterbare fjender*. Endvidere kan konstateres et gennemgående *komplementært forhold mellem det symmetriske og det asymmetriske fjendskab*, hvilket får Thorup til at rejse spørgsmålet: Forudsætter etableringen af et anerkendende, symmetrisk, begrænset fjendskab, at det ikke-ankerkendende, asymmetriske og absolutte fjendskab kanaliseres et andet sted hen?

Den i politisk-filosofisk henseende brutale understrøm, der løber under både fjendskabets og grænselandets tematiseringer, er antagelsen om en permanent menneskelig fjendskabsopbygning og uhæmmet voldsudøvelse, som kun kan hæmmes og kontrolleres på forudsætning af, at fjendskab og vold kan udfolde sig uhæmmet og ukontrolleret *andet steds*, og som altid vil kunne (ny)aktiveres ved konfrontationen med det fremmede og ukendte, også *indenfor* statens territoriale og symbolske rum. Forfatteren hævder ikke, at dette modsvarer et filosofisk uomgængeligt vilkår for den menneskelige eksistens, men hans løbende begrebslige overvejelser indikerer en historisk arv så tung, at den grænser til ubrydelig.

Men afslutningen opfordrer til et brud! Under overskriften 'Imod obligatorisk hukommelsestab' udtrykker Thorup den forhåbning, at indsigten i den overvældende kontinuitet, der historisk har kendetegnet de statslige fællesskabers forhold til deres voldelige randfigurer vil gøre dem bedre rustet til at modstå moralsk panik og dæmonisering. Thorup adresserer her direkte nutidens terrorisme og de vestlige demokratiers svar herpå. Han opfordrer til et brud med, hvad han kalder den 'spejlende anti-terror-diskurs', dvs. et sådant svar på terrorisme, der symmetrisk spejler terroristernes egne polariseringer, dæmoniseringer og absolutte fjendskab. En i sand forstand demokratisk anti-terror-diskurs derimod ville anerkende terroristerne som rationelle, politiske modstandere. Den ville med andre ord insistere på at forblive noget andet end terroristerne. Den ville på grundlag af en informeret – herunder historisk informeret – demokratisk offentlighed modgå generaliseringer og mytedannelser.

Denne argumentation er præcis og stærkt tiltrængt. Der er ingen tvivl om, at skal den gensidige voldsintensivering i terror-antiterror-kampen bringes til ophør, så fordrer det et brud med den spejlende antiterror-diskurs. Det spørgsmål som læseren dog sidder tilbage med, er, hvorledes afslutningens opfordringer forholder sig til den brutale politisk-filosofiske understrøm, der løber under resten af bogen. Hvis social orden forud-

sætter social uorden andetsteds, hvis hæmning af fjendskabet forudsætter uhæmmet fjendskab andetsteds eller i andre registre, hvis endelig 'det fremmede' altid er uhåndterbart for mennesker – hvordan kan vi så håbe på tilblivelsen af en diskurs, der *anerkender* staternes voldelige randfigurer som *rationelle politiske modstandere*? Jeg havde gerne set, at Thorup mere indgående havde diskuteret forholdet mellem disse to underløbende spor i bogen, det brutale og det demokratiske.

Samtidig må det understreges, at det netop er denne underliggende teoretiske spænding, der gør bogen svær at lægge fra sig. Jeg kan på det varmeste anbefale, at man følger Thorup i hans jagt på statens diskursive og militære eksistensform, gennem piraternes og terroristernes rædselsvækkende figurer.

Christiane Mossin

Mikrohistorisk klassiker

Carlo Ginzburg: Osten og ormene. Kosmos ifølge en 1500-tals møller. Oversættelse og efterskrift v. Ole Jorn. Forlaget Klim 2006, 255 sider, 285 kr.

Den italienske historiker Carlo Ginzburgs bog om den norditalienske møller Menocchio fra 1500-tallets sidste del er nu udkommet på dansk. Bogen er et hovedværk indenfor den mikrohistoriske genre, som i 1976, hvor bogen første gang udkom, var en nyskabelse. Det nye lå for det før-

ste i emnevalget, i fokuseringen gennem en hel bog på et menneske, der måske ikke var helt almindeligt, men som heller ikke kunne hævdes at have spillet nogen vigtig rolle i historien. Menocchios verden havde ingen berøring med de traditionelle emner for historieskrivningen så som konger og krige. For det andet blev almindeligheden eller det trivielle accentueret gennem detailstudiet af denne mand og hans tanker. De mindste hændelser og henkastede bemærkninger blev af Ginzburg samlet op, sat sammen og brugt til rekonstruktion af et 1500-tals-menneskes hverdag og tankemåder. Ginzburgs bog blev i 1980 oversat til engelsk, og det gav ham et internationalt gennembrud som mikrohistoriens grundlægger. Det var en hæder, Ginzburg ikke var udelt begejstret for. *Osten og ormene* var ikke af sin forfatter tænkt som programmatisk mikrohistorisk, men blev snarere taget til indtægt herfor af andre historikere.

Det mikrohistoriske perspektiv er ikke desto mindre markant til stede, og det viser, hvordan Menocchio har malet sit korn i bjerglandsbyen samtidig med, at han har tumlet med sine kosmologiske tanker. Og rekonstruktionen af hans hverdag viser også, at han ikke holdt sine tanker for sig selv. Det sidste førte ham til sidst ufrivilligt ind i en af tidens store konflikter, konfessionaliseringen og kampen om den rette tro. Derved bliver Menocchios lille historie også et spejl af "de store begivenheder" på det makrohistoriske plan.